

ДО ПИТАННЯ ОЦІНЮВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ БІОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ

Ващенко Лідія Семенівна
к.п.н., старш. наук. співробітник,
відділ моніторингу та оцінювання якості загальної
середньої освіти, Інститут педагогіки
НАПН України

Анотація. В статті подано узагальнену думку старшокласників щодо чинних підручників біології, екології для старшої школи. Сучасний підручник розглядається як багатофункціональна система, яка зорієнтована на включення учнів в інформаційне освітнє середовище, вирішення завдань розвитку їх пізнавальних можливостей. У статті представлено результати дослідження, яке було спрямоване не на оцінювання учнями певного підручника біології, а на з'ясування узагальненої їх думки щодо структурних складників навчальної книги.

Ключові слова: оцінювання, шкільний підручник, багатофункціональна система, навчальна діяльність.

Постановка проблеми. В контексті компетентнісної освіти підручник розглядається як інструмент організації навчальної діяльності. Це багатофункціональна система, яка відповідає психологічним особливостям розвитку дитини, зорієнтована на включення учнів в інформаційне освітнє середовище. Проблема оцінювання шкільних підручників була і залишається в центрі уваги вчених. педагогів, громадськості, бо саме якість освіти визначається якістю підручників [8].

Аналізу сучасних підручників присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених. Їх умовно можна розподілити на дві групи. Першу складають роботи вчених – представників відповідних наук, які аналізують підручники, як правило, на предмет наукового змісту. Так, математики

аналізують підручники математики, історики – історії, біологи – біології тощо. До другої групи належать дослідження, у фокусі яких знаходяться питання дидактичних принципів, функцій, структури, побудови методичного апарату підручників. Іноді ці види досліджень поєднуються. [3]. Окрему групу складають дослідження, які ґрунтуються на вивченні думок вчителів та учнів щодо якості навчальної книги [2],[3],[4],[6],[7]. В деяких країнах, наприклад Фінляндії, опитування вчителів та учнів щодо навчального книговидання стало постійно діючим інструментом. Жоден підручник, навіть роздатковий матеріал не вступає в стадію проектування та конструювання без попереднього спеціального опитування учасників навчального процесу [1]. Натепер ми не маємо постійно діючої системи вивчення ставлення учасників навчального процесу, зокрема учнів, до навчальної літератури, їх оцінки змісту навчальної книги, методичного апарату, оформлення тощо.

Відтоді як з'явилися навчальні книги, стали виникати і методи їх аналізу. Це різні методи і серед них є характерні саме для підручників, що пояснюється їх практичним призначенням, функціональністю, прямою дією на організацію навчального процесу. Історія навчальної книги – це історія формування методик її аналізу [1]. Вчені пропонують методи аналізу навчальних книг поділити на дві великі групи: традиційні та сучасні теоретико – аналітичні, формалізовані. Серед традиційних методів виділяються своїм значенням наступні: рецензування, порівняльний огляд, історико – співставний аналіз та збір і аналіз думок тих, хто користується навчальними книгами [1]. В нашому дослідженні мова йде про використання методу аналізу та збору уявлень старшокласників про шкільні підручники біології, екології, якими вони користуються. Досвід використання цього, давно відомого методу, в різних країнах говорить про те, що дані аналізу думок учнів виявляються більш об'єктивними ніж, наприклад, погляди вчителів [8].

Досить різноманітними є форми і способи вивчення та аналізу ставлення до навчальної літератури тих, хто нею користується. Натепер досить поширеним є метод дослідницького анкетування, який має, в свою чергу,

багато спеціальних методик. Це поки що єдиний метод оперативного аналізу практичного використання навчальної книги, визначення її ефективності. Водночас складність цього методу полягає в тому, що неможливо встановити «чистий» вплив навчального видання на хід і результати навчання, відділити його вплив від інших: професійного рівня вчителів, змісту і форм життя шкільного колективу, рівня розвитку школярів, стану шкільного середовища тощо. [1].

Метою нашого дослідження було засобами анкетування на основі особистого досвіду старшокласників вивчити їх ставлення до підручників біології, екології, за якими вони навчаються.

Методи дослідження. Під час дослідження було використано порівняльний аналіз джерел наукової педагогічної літератури, інтерпретація, формулювання висновків, метод опитування старшокласників з питань функціонування чинних підручників біології, екології.

Експериментальний матеріал. У дослідженні використано авторський тест анкети для учнів 9,10, та 11 класів різних профілів навчання. В основі розроблення анкети закладено ідею розгляду підручника як системи, основою якої є зміст освіти, а складовими виступають його структурні компоненти, спрямовані на реалізацію основних функцій підручника.

Організація дослідження й опрацювання його результатів. В опитування взяли участь 146 старшокласників ліцею №17 міста Хмельницького. Серед них учні 9а та 10а класів хіміко – біологічного профілю, які навчаються відповідно за профільними підручниками біології, екології та учні 10б, 11б фізико- математичного та 10 в,11в економічного профілів, які навчаються за підручниками рівня стандарту.

Аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних публікацій, в яких проводиться оцінювання шкільних підручників свідчить про те, що кількість та зміст критеріїв оцінювання можуть відрізнятися, але методика оцінювання зводиться до вибору експертом певного значення (балу) із запропонованої шкали. Використання бальної шкали передбачає досить високу ступінь

суб'єктивності оцінки. В дослідженні нами була використана 10 – бальна шкала оцінювання.

Таблиця 1

Розподіл відповідей старшокласників на запитання щодо підручників біології, екології

№	Запитання	Середні бали за 10-ти бальною шкалою						Заг. середн. бал
		9-а	10-а	10-б	10-в	11-б	11-в	
1.	<i>На скільки балів текст параграфа підручника є для Вас</i>							
	простим	5,8	7,7	5,2	6,3	7,0	6,4	6,4
	зрозумілим	7,0	8,0	5,5	6,6	7,0	7,0	6,8
	цікавим	8,0	8,0	6,7	5,7	4,9	5,6	6,5
2	<i>На скільки балів допомагають Вам опанувати змістом параграфа подані у підручнику</i>							
	завдання (тести)	6,6	7,6	6,4	6,0	5,9	6,8	6,5
	практичні роботи	7,4	7,5	6,6	6,7	6,4	6,3	6,8
	навчальні проекти	7,0	7,5	6,6	6,9	6,2	5,5	6,7
	словник	6,8	7,0	6,7	5,8	6,1	4,4	6,3
3	<i>На скільки балів завдання, подані в параграфі підручника є для Вас</i>							
	простими	5,7	7,7	5,9	5,8	6,6	6,4	6,3
	зрозумілими	6,4	8,0	6,0	6,5	6,8	6,2	6,7
	цікавими	6,7	7,8	5,6	5,0	4,3	5,0	5,7

Старшокласникам було запропоновано оцінити текст параграфів підручників з біології, екології та за 10 бальною шкалою визначити на скільки він є простим, зрозумілим та цікавим. Як видно з таблиці 1(п.1), з цих характеристик найвищим балом учні 9-х класів оцінили цікавість підручників. Однак з роками навчання рівень цікавості знижується з 8 балів в 9 класі до 4,9 в 11. Зрозумілість текстів підручників тримається на одному рівні і практично не залежить від класу навчання учнів. Рівень простоти змісту підручника зменшується не суттєво. Найменш цікавими є тексти підручників біології для учнів 11 фізико – математичного класу.

Важливим у формуванні умінь користуватися набутими знаннями є умінь старшокласників використовувати елементи природничо-наукового дослідження. Мова йде про розроблення проектів, виконання практичних робіт, тестових завдань, роботу зі словником тощо. Ми запитали старшокласників на

скільки вище названі складові методичного апарату підручників допомагають опанувати його змістом. Як бачимо, з таблиці 1(п.2) оцінка значимості практичних робіт, навчальних проектів, завдань та словників з роками навчання значно знижується. За даними таблиці 1(п.3) можна спостерігати рівень сприйняття старшокласниками завдань, поданих в кінці параграфів підручників біології, екології. Необхідно було також за 10 бальною шкалою визначити наскільки завдання є простими, зрозумілими та цікавими. Як бачимо, очевидним є падіння рівня зацікавленості завданнями, з 7,8 балів учнів 10 класів до 4,3 – учнів 11 класів. Хоча саме завдання та задачі створюють умови для організації продуктивної діяльності старшокласників. Несуттєво зменшується рівень зрозумілості завдань підручників та збільшується рівень їх простоти. Найменш цікавими виявилися завдання підручників біології, екології для учнів 11 фізико – математичного класу, найбільш простими завдання в підручниках для учнів 11 класу економічного профілю навчання.

Висновок. Узагальнюючи думку старшокласників щодо сприйняття чинних підручників з біології, екології, слід зробити наступні висновки. Запропонована учням анкета має відносно малий набір запитань, отже на основі даного дослідження можна зробити тільки попередні висновки щодо отриманих результатів. Дослідження було спрямоване не на оцінювання учнями певного підручника, а на з'ясування узагальненої їх думки щодо структурних складників навчальної книги з біології, екології. Рівень зацікавленості старшокласниками текстом та завданнями в кінці параграфів підручників з роками навчання знижується. Спостерігається тенденція до незначного зниження значення рівня допомоги розумінню тексту параграфа малюнків, таблиць, графіків, діаграм. Оцінка значимості практичних робіт, навчальних проектів, завдань та словників з роками навчання також знижується.

Використана література

1.Бейлинсон В.Г. Арсенал образования. Учебные книги: проектирование и конструирование. М. Мнемозина, 2005. 399с.

2.Ващенко Л.С. Роль підручників біології у формуванні предметних компетентностей. Проблеми сучасного підручника: зб.наук.праць/ [ред.кол.:голов. Ред.- О.М. Топузов]. К.Педагогічна думка, 2015. Випуск 15.Ч.1. С.97-104.

3.Ващенко Л.С. Підручники біології очима експертів та старшокласників. Проблеми сучасного підручника: зб.наук.праць [ред.кол.:голов. Ред.- О.М. Топузов]. К.Педагогічна думка, 2016. Випуск 16. Ч.1.- С.

4.Ващенко Л.С. .Експерти та учні про підручник екології для старшої школи. Екологічна освіта: стан, проблеми, перспективи: зб.наук.праць [ред.кол.В.Є.Берека та інші]. Хмельницький: ФОП, 2016. С.16-23.

5.Ващенко Л.С., Бейдерман Б.В., Новченкова К.Д. Портрет випускника основної школи (на прикладі дев'ятикласників Хмельницького ліцею №17). Біологія і хімія у рідній школі. 2014 .№1. С.20- 25.

6.Жук Ю.О. Образ шкільного підручника в уявленні старшокласників / Ю. О. Жук // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. – О. М. Топузов]. К. : Педагогічна думка, 2016. Вип. 16. С. 148–166.

7. Жук Ю.О., Ващенко Л.С. Оцінювання старшокласниками ролі структурних складників підручників природничого циклу в організації власної навчальної діяльності. Проблеми сучасного підручника. 2019 №4.С.81-96

8.Михеева С.А. Система формализованных критериев оценки школьного учебника. Вопросы образования.2015 №4. С.147- 180.